

Friedrich Fröbel adományai

ÓVODAI NEVELÉS ÉS ABSZTRAKT MŰVÉSZET

Friedrich Fröbel (1782–1852) nevét napjainkban a tervezők körében leginkább Frank Lloyd Wright (1867–1959) tette ismertté, aki önéletírásaiban a legelső építészeti szárnypróbálgatásait a gyermekkorában édesanyjától kapott Fröbel-adományokkal (németül Fröbelgaben, Fröbel által fejlesztett készségfejlesztő játék eszközök) való foglalatosságára vezette vissza. 1876-ban, amikor Anna Llyod Wright a philadelphiai világiállításon fiának a New York-i *E. Steiger Co.* által Németországból importált játékkészlet vásárlása mellett döntött, a Fröbel név és az általa a 19. század elején alapított *Kindergarten*- (gyerekkert-) pedagógia és -mozgalom jól ismert volt a magukat haladó szellemiségűnek tekintő társadalmi körökben (német nyelven az óvodákat ma is *Kindergarten*nek hívják).

Az akkor kilencéves Wrightot építésznek szánták, és ígéretes tehetségként nevelték. A hársból készült építőkockák és az azok egységbe rendezgetésre szolgáló négyzethálós osztású asztalka mellé Anna Llyod Wright egy az édesanyák számára szervezett pedagógiai tanfolyamon való részvételt is megvásárolt, hogy fiát szakszerű instrukciókkal láthassa el a Fröbel-adományok használatához. Mindez jól példázza azt a két fő mozzanatot, hogy a szülőházájában a társadalmi rendre való veszélyessége miatt a 19. század közepén betiltott *Kindergarten*ek miért terjedhettek el mégis világszerte, aminek következtében a philadelphiai világiállítás hét különböző pontján – Japán, Kanada, az Egyesült Államok kormányainak és magánkiállítóknak a standjain – lehetett ismerkedni a módszerrel, és megvásárolni az eszközeit.

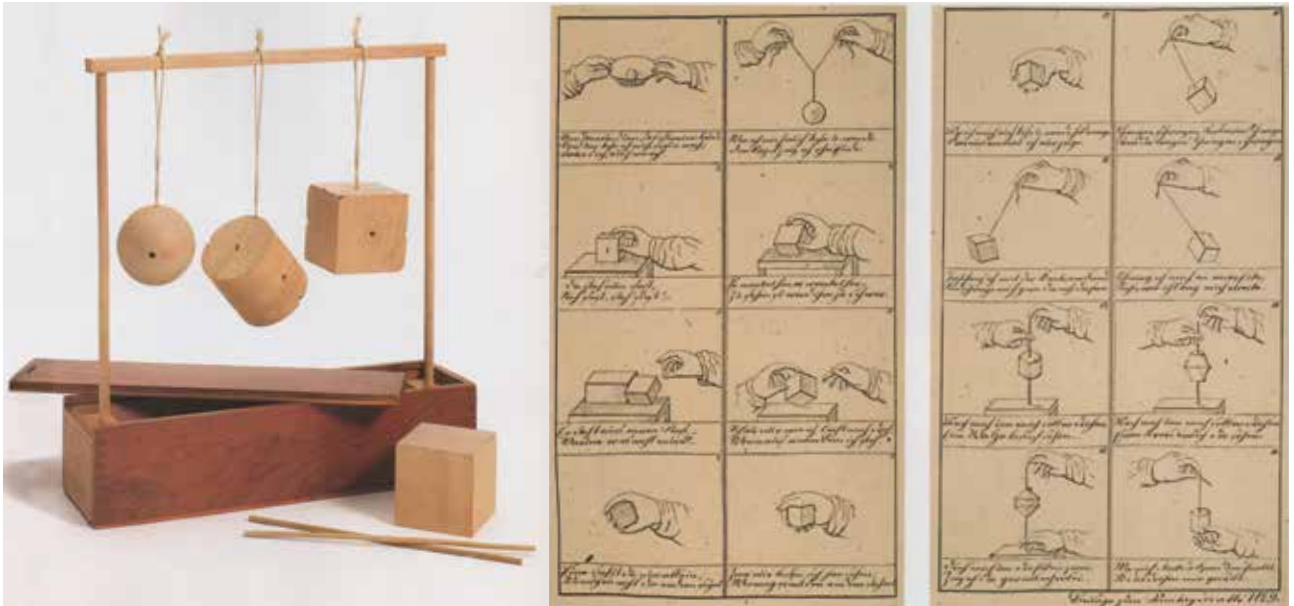
A népszerűség egyik oka, hogy Fröbel volt az első, aki a hét év alatti gyermekek nevelését társadalmilag nemcsak értékelendőnek, hanem kiemelkedően fontosnak tartotta, és abban az édesanyák és általában a nők szerepét hangsúlyozta. Ezzel a gyerekek mellett a nőket is kiemelte az addig csak engedékenységre ítélt társadalmi rétegek sorából. Fröbel írásaiban a nőket szinte vallási áhítattal magasztalta, és módszerben kifejezetten nekik szánt értelmiségi munka-

lehetőséget. Így a *Kindergarten*-ügy felkarolói a társadalmi befolyással rendelkező női patrónusok mellett a mai óvodapedagógusi szakma őseinek tekinthető *Kindergarten*-nevelői pályában felemelkedési lehetőséget látó nők voltak.

A *Kindergarten*ek feltartóztathatatlan terjedésének másik oka a 19. század gazdasági realitása volt. Egyrészt, a legtöbb család megélhetése az iparosodott környezetben mindkét szülő munkaerejét lekötötte, így az egészen kiskorú gyermekek felügyelete is megoldásra várt. Franciaországban már 1771-től létezett a *salles d'asile* intézménye, mely 3–6 éves árváknak és dolgozó nők gyermekeinek biztosított felügyeletet. Reformgondolkodású iparmágnások, mint például Robert Owen (1771–1858) is működtettek hasonló szociális

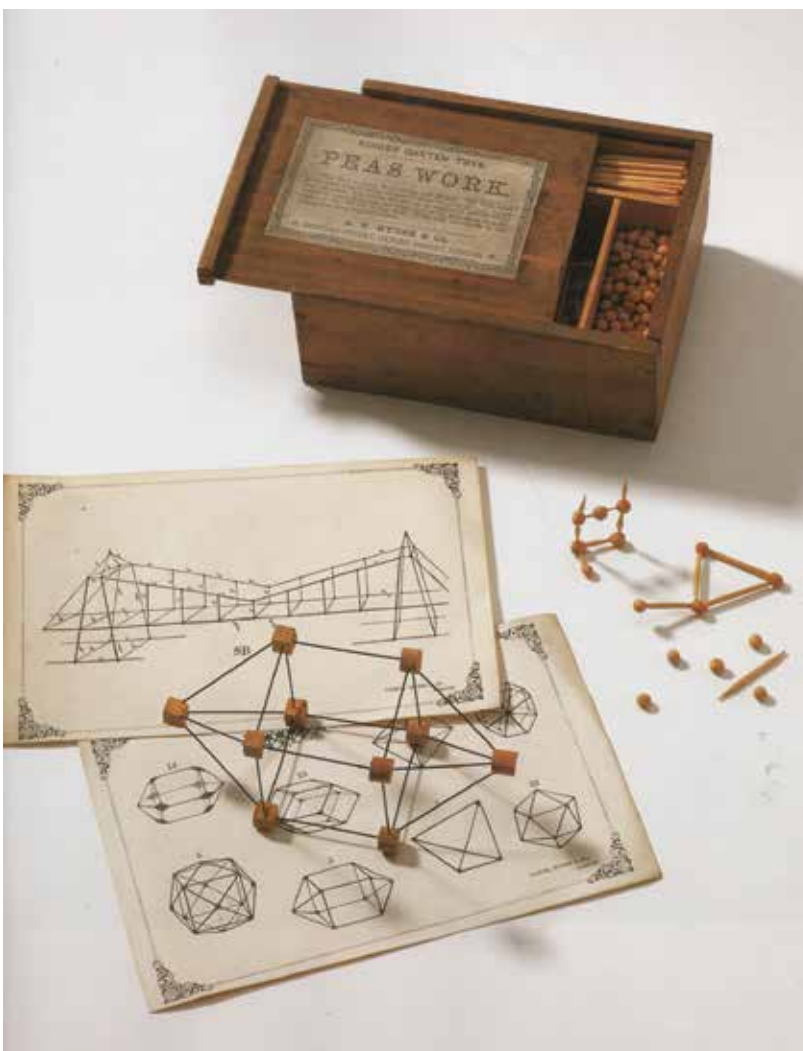

Az 1876-os philadelphiai világiállítás egyik *Kindergarten*-modell alapján berendezett osztályterme foglalkozás közben. A négyzethálós beosztású táblán a 8. adomány (formaképzés pálcákból) elkészítését segítő mintaábrák láthatók | A kindergarten classroom at work during the 1876 World Fair in Philadelphia. On the squared backboard models aiding the creation of Gift 8 (building forms from sticks) are seen
Forrás: Brosterman, N.: *Inventing Kindergarten*. New York, 1997, 11.

A Kindergarten-pedagógia esszenciája, a 2. adomány (bal oldali kép) és a használatához mellékelt ábrasorozat (ebből a kompozícióból kiindulva készült Fröbel síremléke is) | The essence of the Kindergarten pedagogy, Gift 2 (left picture) and the set of figures to aid its use (Fröbel's funeral monument was also based on this composition)

Forrás: Brosterman, N.: Inventing Kindergarten. New York, 1997, 47., 48.

A 19. adomány („borszsem”). Richard BUCKMINSTER FULLER gyakran hivatkozott rá mint a rácsszerkezeteit ihlető geometria forrására. Eredetileg szárított borszszemek feláztatásával nyerték a „kötőelemeket” (bal oldali kép).

Richard BUCKMINSTER FULLER:
Az Amerikai Egyesült Államok Kereskedelmi Pavilonjának geodézikus kupolája, Tokió, 1957 (jobb oldali kép)

Gift 19 ('pea'). Richard BUCKMINSTER FULLER often referred to it as the source of the geometry influencing his grid structures. Originally, the „cementing elements” were acquired by soaking the dried peas (left picture).

Richard BUCKMINSTER FULLER:
The geodesic dome of the US Trade Pavilion, Tokyo, 1957 (right picture)

Forrás: Brosterman, N.: Inventing Kindergarten. New York, 1997, 85., 87.

intézményt a gyáraikban dolgozók gyermekeinek. Ezek a kezdeményezések alapozták meg a holisztikus szemléletű Fröbel-pedagógia meggyökeresedését.

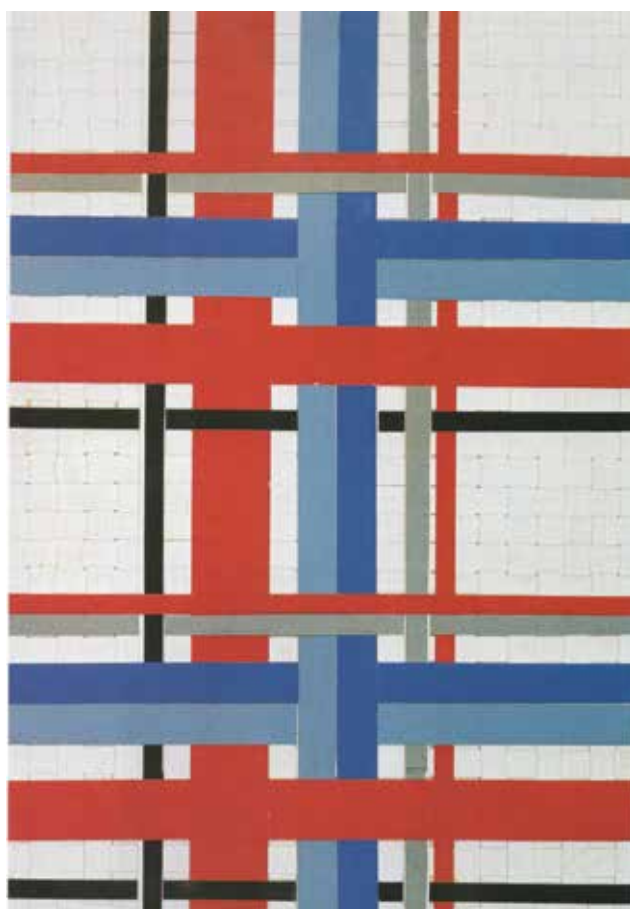
Másrészt, a tehetős középosztály vásárlóerejét kiaknálandó a játégyártás is ekkoriban vált felfutó iparággá. A Fröbel-módszer eszközigényessége – melyet eredetileg Fröbel a nevelők által készített néhány egyszerű geometrikus elemre korlátozott – nemcsak az idővel húsra dagadó Fröbel-adományok széles választékát, hanem a módszer polgárosodásával a bútorokon, berendezési tárgyakon túl az oktatófüzetek és munkalapok sorát is jelentette. Ez egyben egy új piaci szegmenst is nyitott a játégyártók számára, mivel a célközönség a társadalmi rang biztosításának, illetve tovább emelkedésének zálogát a gyermekük minél korábban és alaposabban kezdődő nevelésében látta.

Fröbelt ennél jóval idealisztikusabb célok fűtötték. A természettel és egymással harmóniában élő emberiség megszületéséhez kívánt hozzájárulni, és hosszú keresőút vezetett az e küldetésre való rátalálásához. Apja evangélikus lelkész volt, édesanyját egyéves kora előtt vesztette el, mozgáskoordinációs gondjai miatt első

életévei gyakorlatilag a szülői házba zárva teltek, ahol csekély figyelemben részesült. A boldogtalan kisfiút a szintén lelkész nagybátyja vette pártfogásba, a nála töltött idő alatt megtapasztalta a természetben szabadon engedve, játszva tanulásnak a lélekre gyakorolt jótékony hatását, ami későbbi pedagógiájának alappillért adta.

A természet iránti rajongása és introvertált alkata miatt először erdésznek tanult, később a különböző természettudományos pályák után az építészet mellett döntött. Folyamatos anyagi nehézségei miatt tanítói-nevelői munkákat vállalt; frankfurti építésztanulmányai kezdetén egy olyan iskolában, mely a svájci Johann Heinrich Pestalozzi (1746–1827) – a „természetes tanítás” gyakorlati úttörője – egyik pártfogoltjának, Anton Gruner doktornak a vezetése alatt működött. Ez a találkozás Fröbelt eredeti terveinek feladására, és Pestalozzi akkoriban induló svájci intézményében való gyakornokoskodásra sarkallta.

Pestalozzi yverdoni iskolája a Jean-Jacques Rousseau (1712–1778) *Émile* (1762) című munkájában leírt nevelési elvek gyakorlati próbája volt, melyből később Fröbel is sokat merített. Egyik alapelve, hogy a gyermeki kíváncsiság a tanulás motorja, a tanárok csak irányítják azt. A gyermekek aktív elfoglaltságuk során fizikai tapasztaláson keresztül fejlődnek, az egyszerűtől a komplex felé haladva; a nevelők tudatos tanulási szakaszokat iktatnak a napi programjukba. Az igazi nevelési eszközök nem a könyvek,

A 14. adomány (papírcsíkok szövése), 1890 körül (bal oldali kép); és Piet MONDRIAN: New York City 2
Gift 14 (weaving strips of paper), c. 1890 (left picture) and Piet MONDRIAN: New York City 2
Mondrian-kép: 1941 (befejezetlen), olaj, szén, grafit, papír ragasztócsík és rajzszög vásznon, 115x99 cm
Forrás: Brosterman, N.: *Inventing Kindergarten*. New York, 1997, 118. és <https://www.sfmoma.org/artwork/98.310>

hanem a különböző (természeti) tárgyak. Pestalozzi egy kísérleti ábécét is konstruált, mely négyzethálóba foglalt egyenesek és görbék kombinációjára bontotta a betűket. A négyzethálóba rendezhető geometriai alapformákkal való komponálás később nemcsak Fröbel módszerének, de a modern építészetnek és tipográfiának is fontos eleme lett.

A természet geometriai strukturáltságával Fröbel korábbi botanikai és krisztallográfiai tanulmányai során is találkozott, az utóbbi elmélyítésére a napóleoni háborúkban való részvételének honorálásaként elnyert állásában került sor, amikor a Berlieni Egyetem kristálygyűjteményét rendezte kedvenc professzora, Christian Samuel Weiss (1780–1856) asszisztenseként, a Weiss által kidolgozott kristályosztályozási módszer szerint. Az így töltött két év alatt alaposan megismerte a kristálynövekedés törvényeit, melyben a teremtés minden formájának fejlődési stádiumait vélte felfedezni, és mint ilyen a legalkalmasabb eszköznek tartotta arra, hogy a gyermeki lelket az univerzum egy felsőbb hatalom által létrehozott harmóniájával megismertesse.

1816-ban szakmai kiválóságának elismeréseként a Stockholmi Egyetemen professzori állást ajánlottak Fröbelnek, de ő inkább egy saját nevelési intézet alapítása mellett döntött, ahol nemcsak az óvodáskorúakkal, hanem módszertanának fejlesztésével és oktatásával is foglalkozott. Szisztematikus elméleti alapokat három évtizedes pedagógiai tevékenysége alatt nem teremtett, kevés filozofikus hangvételű írása az evangélikus lelkész Jakob Böhmének (1575–1624) és Friedrich

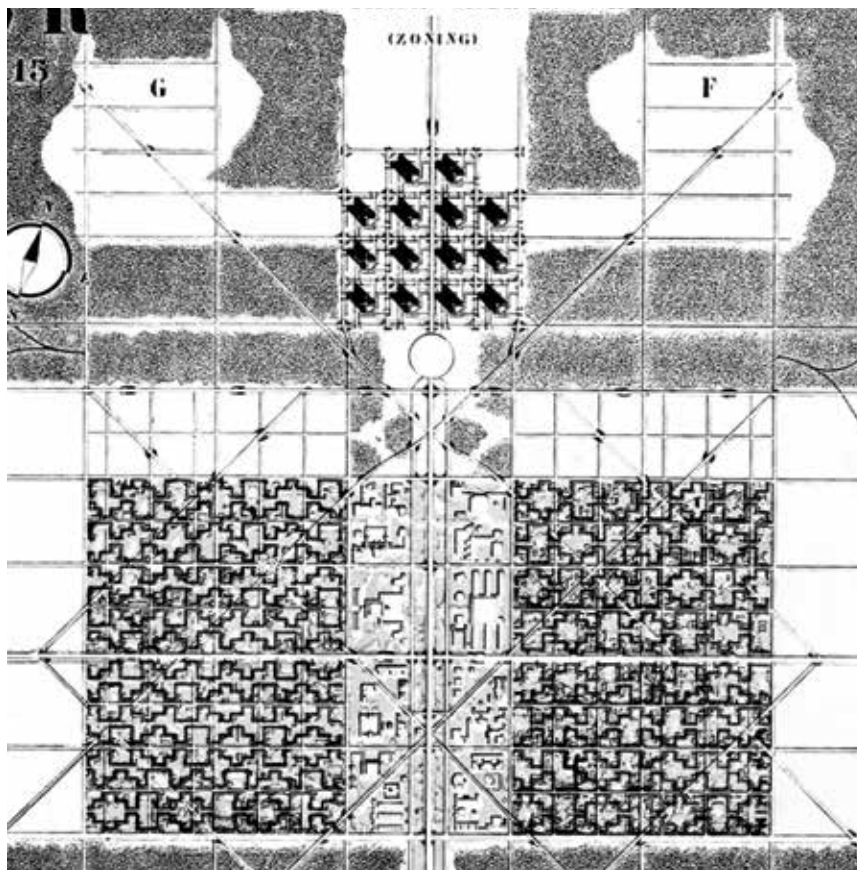
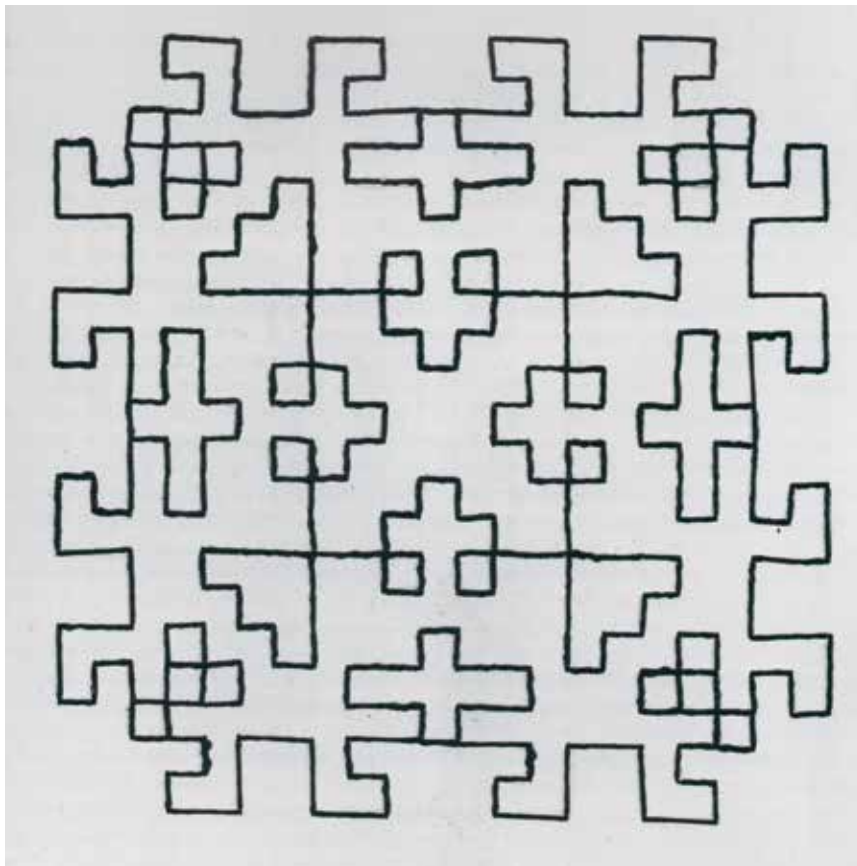
Schleiermachernek (1768–1834) a német romantikára jellemző neoplatonista-panteista ideáljait visszhangozza. Gyakorlatorientált munkáit, mint a *Dajkaénekek (Mutter-, Spiel- und Koselieder*. Bad Blankenburg, 1844) című, csecsemőkorúak „nevelésére” szánt altatódal-gyűjteményt, felesége és segítők közreműködésével állította össze.

A Fröbel által adományoknak nevezett húsz egyszerű fejlesztő eszköz szerzősége és keletkezési ideje a legtöbb esetben nem rekonstruálható, de a második – egy gömb, kocka és henger – biztosan Fröbel munkája, melyet ő maga az adományok „szülőjének” tartott, s melyből a többi eszköz kibomlott. A gömb és a kocka az isteniben meglévő ellentétpár, melyek elmében való egyesítése – a henger – az ellentétek kiegyenlítését, az egyén által bejárando szellemi emelkedést jelentették. A dolgok, a formák ilyen mély összefüggéseit a gyerekek aktív módon, e fából készült mértani testeket a furataikba illeszthető rudakra felfűzve, a rudakat forgástengelyként használva a testek megpörgetésével tapasztalhatták meg.

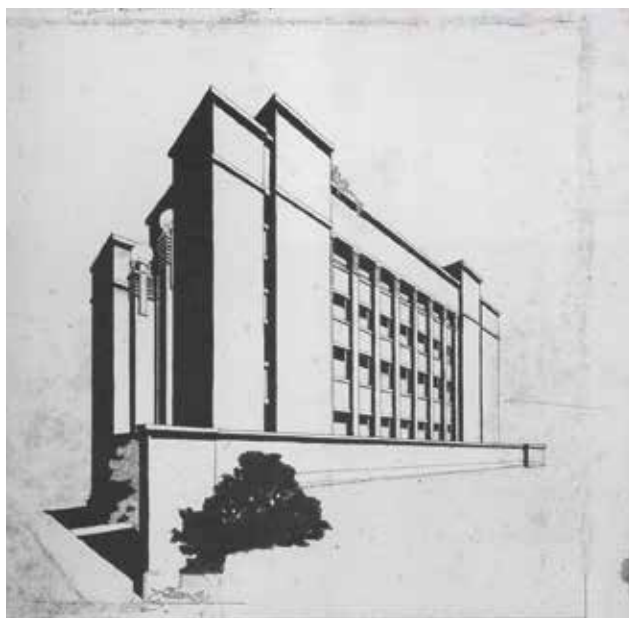
A 7. adomány (kompozíciók papírból kivágott síklapokból). Az első síkkompozíciós gyakorlat az első hat, háromdimenziós elemekből álló adomány után (bal oldali kép). Paul KLEE: Hängende Früchte (Csüngő gyümölcsök) – jobb oldali kép | Gift 7 (compositions from planes cut out from paper). The first exercise in planar composition after the first six Gifts comprising 3D elements (left picture). Paul KLEE: Hängende Früchte (Suspended Fruit) – right picture | Klee-kép: 1921, akvarell, grafit, papír, 31x20 cm

Forrás: Brosterman, N.: *Inventing Kindergarten*. New York, 1997, 128., 129.

A 12. adomány (hímzés négyzethálós luggatott papírra), 1895 körül (felső kép); és Le Corbusier: La Ville Radieuse városfejlesztési koncepció, 1930
Gift 12 (embroidery on perforated paper), c. 1895 (top picture), and Le Corbusier: La Ville Radieuse urban development plan, 1930
Forrás: Brosterman, N.: *Inventing Kindergarten*. New York, 1997, 148. és <https://classconnection.s3.amazonaws.com/1416/flashcards/678373/png/presentation-013-011.png>

A Fröbel-módszer lényege a filozófiája volt, mely szerint a megnyilvánuló természet mögött geometriai szabályok uralkodnak, amik az adományokkal való játék során kitapinthatóvá váltak a gyerekek számára. Fröbel nem számított arra – amiért a későbbi gyermekpszichológia művelői tévesen bírálták –, hogy ebben az életkorban ezek az összefüggések értelmileg felfoghatók lesznek; inkább hangolni próbálta a gyerekek érzékenységét ezekre a törvényekre és ezáltal az univerzum harmóniájára. Az egyszerű mértani testek az aktív játékot kísérő rögtönzött mesékben emberek, állatok, növények formájában

A 6. adomány (1 : 2 : 2 és 1 : 2 : 4 arányú fakockák). A fakockákat a tárolódobozkából annak fejre fordításával és a fedelének lehúzásával kellett óvatosan kivenni, és a foglalkozás végén visszarakni, hogy a gyerekek az egész részekre bontását, illetve a részek egészbe egyesülését megtapasztalják (felső kép). Frank Lloyd Wright:

A Larkin Administration Building (Buffalo) terve, 1902 (alsó kép)
Gift 6 (wooden blocks of scale 1:2:2 and 1:2:4). From the container the blocks had to be removed carefully by turning the box upside down and pulling off the cover. At the end of playing, the blocks had to be put back, so children experienced disassembling the whole into components and assembling them again (top picture). Frank Lloyd Wright:
The Larkin Administration Building (Buffalo), plan, 1902 (bottom picture)
Forrás: Brosterman, N.: *Inventing Kindergarten*. New York, 1997, 53., 143.

személyesültek meg. Kevés *Kindergarten*-pedagógus rendelkezett olyan kiterjedt természettudományos ismerettel, mint Fröbel, ezért pont ez a metafizikai tartalom sérült a mozgalom terjedésekor a követők által írt népszerűsítő irodalomban és az általuk szervezett tanfolyamokon.

Így az sem valószínű, hogy Anne Lloyd Wright a fiát az igazán autentikus fröbeli elvek szerint tanította. Wright mellett egy egész generációnyi, a felnőtt életében a geometria formavilágából merítő képzőművész és építész nevelkedett bizonyíthatóan *Kindergarten* intézményekben: Georges Braque (1882–1963), Paul Klee (1879–1940), Piet Mondrian (1872–1944), Vaszilij Kandinszkij (1866–1944), Le Corbusier (1887–1965), Richard Buckminster Fuller (1895–1983) és Johannes Itten (1888–1967). Ez utóbbinak *Kindergarten*-nevelői képzése is volt, mely módszert alkalmazta a Bauhausban is, ami hatással volt Klee (*Pedagógiai vázlatkönyv*, 1925) és Kandinszkij (*Pont és vonal a síkban*, 1926) pedagógiai munkásságára is.

A *Kindergarten*-mozgalom a Bauhauszal együtt a német pedagógiai reformmozgalmak egyik erős irányzata lett az 1920-as években, és azok a nevelési módszertanon túl is hatottak egymás fejlődésére. Walter Gropius (1883–1969) dessau Bauhaus-épületegyüttesét egy 1924-ben kapott megbízása, a tübingiai Bad Liebensteinben építendő 'Friedrich Fröbel-ház' strukturáltsága inspirálta, az utóbbi anyagi források hiánya miatt nem valósult meg. A Fröbel-adományokból kirakható kompozíciók és számos modern alkotás szembetűnő vizuális egyezése néhány szerzőt talán a gyermekkorban megtapasztalt *Kindergarten*-pedagógia jelentőségének túlhangsúlyozására motivált. Fröbel kétségbevonhatatlan érdeme, hogy Eckhart mestertől (1260–1328) a lutheránus panteizmuson, a német természetfilozófusokon, a Jugendstilen, a német expresszionizmuson és a modernen keresztülvonuló, napjainkban is ható szellemiséget kézzelfoghatóvá tette és gyermekkézbe helyezte, de filozófiájának alapjai lutheránus neveltetéséből és a jénai tanulmányévei alatt megismert Novalis, Fichte, Schlegel és Hegel gondolataiból származnak.

MÁTHÉ Katalin

építész, bútortervező művész

Felhasznált irodalom:

Brosterman, N.: *Inventing Kindergarten*. Harry N. Abrams, New York, 1997.
Elkind, D.: *Giants in the Nursery. A Biographical History of Developmentally Appropriate Practice*. Redleaf Press, St Paul, 2015.
Fröbel-Parker, J. (ed.): *The Life of Frederick Froebel: Founder of Kindergarten* by Denton Jacques Snider (1900). Author House, Bloomington, 2013.
Kinchin, J. – O'Connor, A.: *Century of the Child. Growing by Design 1900–2000*. The Museum of Modern Art, New York, 2012.
MacCarthy, F.: *Gropius. The Man Who Built the Bauhaus*. Harvard University Press, Cambridge, 2019.
Morgan, H.: *Early Childhood Education. History, Theory, and Practice*. Rowman and Littlefield, Lanham, 2011.
Rogers, W.: *Close-Up View of Froebel's Kindergarten with Frank Lloyd Wright at the Drawing Table*. [Saját reprint kiadás.] Xlibris, Bloomington, 2016 (2009).